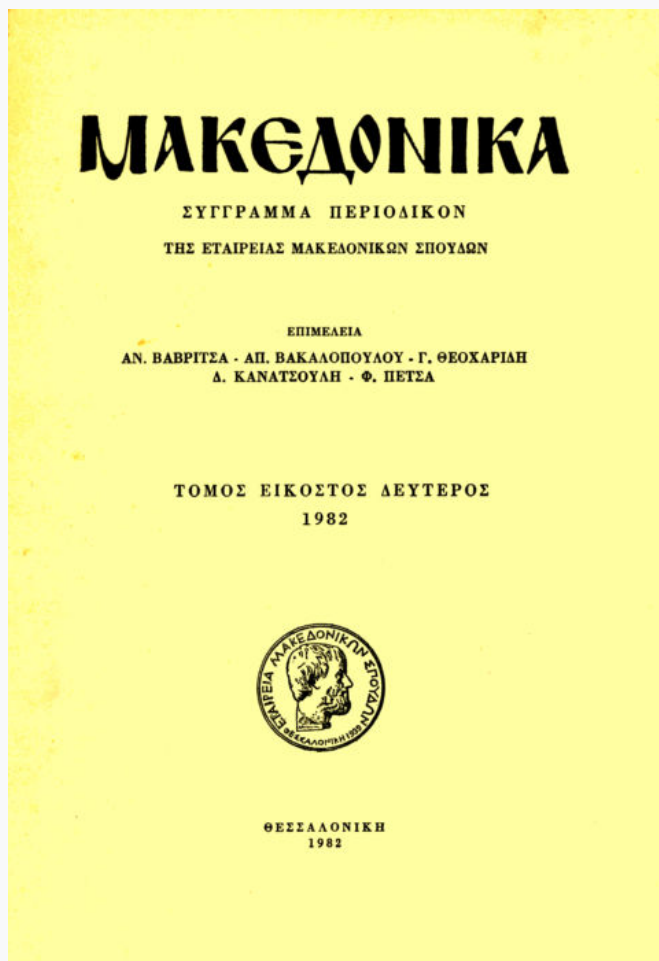


Μακεδονικά

Vol 22, No 1 (1982)



Η αναβίωση του Ελληνισμού και η παρακμή της
Φραγκοκρατίας: μάχη της Καστοριάς (1259 μ.Χ.)

Φρειδερίκος Ροχόντζης

doi: [10.12681/makedonika.528](https://doi.org/10.12681/makedonika.528)

Copyright © 2014, Φρειδερίκος Ροχόντζης



This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Ροχόντζης Φ. (1982). Η αναβίωση του Ελληνισμού και η παρακμή της Φραγκοκρατίας: μάχη της Καστοριάς (1259 μ.Χ.). *Μακεδονικά*, 22(1), 340–357. <https://doi.org/10.12681/makedonika.528>

Η ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΚΜΗ
ΤΗΣ ΦΡΑΓΓΟΚΡΑΤΙΑΣ. ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ (1259 μ.Χ.)

α) Δυνάμεις και παράγοντες στον έλλαδικό χώρο τὸ 1259. — Σχέσεις-στόχοι

Τὴν πρώτη Ἰανουαρίου τοῦ 1259, ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας ὁ Μιχαήλ (Κομνηνός) Παλαιολόγος, ὁ πολυάξιος στρατιώτης καὶ διπλωμάτης «qui estoit a cellui temps li plus grant guerroyer dou monde»¹, ποὺ ἐγκατέστησε σταθερὰ γιὰ διακόσια χρόνια μέσα ἀπὸ τρομερὰ δύσκολες συνθήκες, μιὰ κληρονομικὴ ἡγεμονία στὴ Βασιλεύουσα, στὴν Κωνσταντινούπολη βασίλευε ὁ Φράγκος Κόμης τῆς Φλάνδρας, τοῦ Αἰνῶ καὶ τοῦ Ναμῦρ Βαλδουίνος II.

Ἡ παλιὰ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία εἶχε διαιρεθεῖ σὲ σχετικὰ μικρὲς ἡγεμονίες—βασίλεια-δεσποτάτα-δουκάτα καὶ βαρονίες—, ποὺ τὶς διοικοῦσαν «ἐργοὶ ἢ τύποις» ἡγεμόνες Ἕλληνες ἢ Λατίνοι. Στὴν πραγματικότητα ὅμως αὐτοὶ οἱ δεῦτεροι ἐξυπηρετοῦσαν, παρὰ τὴ θέληση καὶ τὴ βουλή μίαν αὐτὴν, τὰ συμφέροντα τῶν ἐντολοδόχων τους, δηλ. τοῦ βασιλεῆ τῆς Γαλλίας, τῆς Δημοκρατίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τοῦ Βασιλείου τῶν δύο Σικελιών, τῆς Ἀγ. Ἐδρας κ.λ.

Μετά τὸ 1204, στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς Βυζαντινῆς ἡπειρωτικῆς Αὐτοκρατορίας, ἦταν τὸ Βασίλειο τῆς Νικαίας, (καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὸ 1223 τὸ κακότυχο Βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης), τὸ Βασίλειο τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου. Τὸ ὑπόλοιπο καὶ ἀρκετὰ μεγάλο ὅμως μέρος τῆς χώρας παρέμενε στὰ χέρια τῶν Φράγκων, δηλ. οὐσιαστικὰ καὶ στὸ χῶρο αὐτὸ ἡ φεουδαρχία τῆς Δύσεως ἀκολουθοῦσε τὴν ἱστορικὴ της πορεία. Δυστυχῶς, μεταξὺ τῶν τριῶν κληρονόμων τοῦ Βυζαντινοῦ μεγαλείου καμμιά ἢ ἐλάχιστη συνεννόηση ὑπῆρχε καὶ γιὰ αὐτὸ κάθε προοπτικὴ σταθερῆς συνεργασίας μεταξὺ τους ἦταν *a priori* καταδικασμένη.

Τότε ἀκριβῶς συνέβηκε ἓνα σημαντικὸ γεγονός στὸν έλλαδικὸ χῶρο, ποὺ ἔγινε ἡ ἀφορμὴ καὶ τὸ πρῶτο σκαλοπάτι γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς νέας Ἑλληνικῆς ἀκμῆς, παρὰ τὴ σύγκρουση ἀντιμαχόμενων προσωπικῶν ἐπιδιώξεων καὶ φιλοδοξιῶν.

Τὸ γεγονός αὐτὸ στὴ μεσαιωνικὴ αὐτὴ περίοδο δὲν ἀναγνωρίστηκε ὅπως ἔπρεπε καὶ ἴσως γιὰ πολλοὺς ἀκόμα σήμερα δὲν ἔχει πάρει τὴ θέση

1. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Τὰ χρονικά τοῦ Μορέως, ΔΙΕΕ 6 (1906) 605 (ἀπὸ τὸ Γαλλικὸ Χρονικό).

ποῦ ἀρμόζει. Ὁ σημαντικὸς αὐτὸς σταθμὸς ἀπ' ὅπου ξεπήδησε ὁ νέος Ἑλληνισμός, εἶναι ἡ μάχη τῆς Καστοριᾶς τὸ 1259 (ἡ μάχη τῆς Πελαγονίας, ὅπως τὴ λένε συνήθως) καὶ ἡ δημιουργία τῆς ἡγεμονίας τοῦ Μορέως τῶν Παλαιολόγων. Καὶ εἶναι σημεδιακὸ ὅτι ὁ ὅρος «Ἑλλην», ἀπὸ τότε χρησιμοποιεῖται συστηματικά. Στὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως διαβάζουμε:

*Διαβόντα γὰρ χρόνοι πολλοὶ αὐτεῖνοι οἱ Ρωμαῖοι,
"Ἑλληνες εἶχαν τὸ ὄνομα, οὕτω τοὺς ὠνομάζαν,
(Ἑλλ. Χρον. Μορ.)*

Ἄπ' αὐτὴ τὴν ἡγεμονία, ποῦ εἶναι ὁ πυρήνας, ἀρχίζει μιὰ νέα ἐλληνικὴ ἀνανέωση, μὲ ἐθνικὴ συνείδηση καθαρὰ ἐλληνικὴ, γιὰ τὴ δημιουργία πολιτιστικοῦ, πνευματικοῦ, ἐκκλησιαστικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ κέντρου, ὅπου καλλιεργεῖται ἡ ἐλληνικὴ ἀρετὴ.

Ἐκεῖ στὴ σπαρτιατικὴ γῆ, στὸ Μυστρά, γεννιέται ἡ πρώτη ὕλη γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς νέας Ἑλλάδας:

*Ρωμαῖοι γὰρ οἱ πλεώτεροι τῆς χώρας γὰρ ἐκείνης
ἐδιέβησαν συφεμελοὶ τοῦ Μεζιθρά τὸ κάιτρον
(Κώδιξ Παρισίων Χρον. Μορ.).*

Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 13ου αἰῶνα ἴσως καὶ προηγούμενα, ἀπὸ τὰ χρόνια τῶν Ἀγγέλων κυρίως τὸ 12ο αἰ., ἔχει θεθεῖ τὸ πρόβλημα γιὰ ἓνα νέο κέντρο ἐκτὸς τῆς Πόλης.

Φωτεινὲς μορφές, σοφοὶ καὶ στρατιωτικοί, τὴν ἐποχὴ τῆς κατάληψης τῆς Βασιλεῦσας τὸ 1204 ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ πῶς πρὶν ἀκόμα, εἶχαν δημιουργήσει στὸν Ἑλληνικὸ κόσμο (στὸ Βυζάντιο) μιὰ στρόφη, μὲ ροπὴ πρὸς τὰ Ἑλληνιστικὰ πρότυπα. Ὅταν τόσα κακὰ εἶχαν συσσωρευθεῖ καὶ ἄρχισε ὁ διαμελισμὸς τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας—μὲ τὴν ἐξασθένηση τῆς κεντρικῆς διοικήσεως, τὴν αὐξηση τῆς δυνάμης καὶ τὴ σχετικὴ ἀνεξαρτησία περιφέρειας καὶ ἀριστοκρατίας, τὴ διχόνοια, τὶς ἐμφύλιες συγκρούσεις, τὸ ἐμπόριο στὰ χέρια τῶν ξένων, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ διείσδυση τῶν Τούρκων στὶς ἐπαρχίες καὶ τὴ μόνιμη ἀπειλὴ ἀπὸ βορρὰ καὶ δύση,—ἀπὸ τότε, εἶχαν βάλει τὸ ἐρώτημα πῶς, ποῦ, ἀλλὰ καὶ πότε θὰ ἔπρεπε νὰ τεθοῦν τὰ θεμέλια τοῦ νέου κράτους, ἐνὸς νέου οργανισμοῦ, προσαρμοσμένου ὅμως πῶς στὶς ἐλληνικὲς παραδοσιακὲς συνθήκες καὶ ἀξίες: «...παραδομένοι στὴν ὁμορφίᾳ...τῆς Κωνσταντινούπολης... ξέχασαν οἱ Ἑλληνες, παρατηρεῖ ὁ Παν. Κανελλόπουλος στὸ βιβλίο του "Γεννήθηκα στὸ 1402", ὅτι ἡ αὐτοκρατορία πρέπει νὰ κρατιέται ἀπὸ τὶς ἄκρες τῆς καὶ ὄχι μονάχα ἀπὸ τὸ κέντρο. Ἀλλὰ οἱ ἄκρες εἶχαν παραμεληθεῖ καὶ χαθεῖ· μαζί τους εἶχε χαθεῖ ἡ χώρα ὁλόκληρη».

Ἡ μάχη τῆς Καστοριᾶς εἶναι ἡ ἀφορμὴ ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπάντηση στὰ ἐρω-

τήματα, με τὸ σχηματισμὸ τελικὰ μέσα στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο, —ἔστω καὶ πρόσκαιρα—μιάς ὁλοκληρωμένης ἔννοιας Κράτους, ποὺ θὰ περιέχει μαζί με τὴν ἰδέα τῆς ἐνότητας καὶ βυζαντινὴ παράδοση συνδυασμένη με ἱκανὴ κρατικὴ ὀργάνωση¹.

Ἡ διαφορά στὶς ἀπόψεις γιὰ τὴν κληρονομιά καὶ συνέχιση τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὶς δύο ὁμόδοξες καὶ συγγενικὲς ἑλληνικὲς ἡγεμονίες, τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ Βασιλείου τῆς Νίκαιας, ἐφθασε τελικὰ στὴ σύγκρουση ἀνάμεσά τους. Σ' αὐτὴ τὴ διαμάχη εὐτύχημα ἦταν γιὰ τοὺς Ἕλληνες (ὅπως ἀπὸ τὴ συνέχεια φάνηκε), ὅτι ἀνακατεύτηκαν καὶ οἱ Φράγκοι ἡγεμόνες τῆς παλιᾶς Ἑλλάδος, με ἀρχηγό τους τὸν περίφημο Γουλιέλμο Β' Βιλλεαρδουίνο Πρίγκηπα τῆς Ἀχαΐας καὶ τοῦ Μορέως, ποὺ εἶχε παντρευτεῖ γιὰ τρίτῃ γυναῖκα τὴν πανέμορφη Ἄννα ἢ Ἀγνή, κόρη τοῦ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β'.

Ἡ δυτικὴ Μακεδονία καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Καστοριάς - Μοναστηρίου τὸ Σεπτέμβριο - Ὀκτώβριο τοῦ 1259 ἦταν ὁ χῶρος ὅπου συγκρούστηκαν οἱ δύο παρατάξεις.

Ἐδῶ εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ γυρίσουμε λίγο πίσω γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε σὲ τί ἀποβλέπανε οἱ ἀντίπαλοι καὶ γιατί κατέληξε ἡ διάσταση σὲ τέτοιο κρίσιμο σημεῖο.

Τὰ δύο ἀνεξάρτητα Βυζαντινὰ βασίλεια τῆς Νικαίας καὶ (τῆς) Ἡπείρου, προσέμενανε τὴν εὐκαιρία γιὰ τὴ κατάκτηση τῆς Βασιλεῦσας καὶ προετοιμαζότανε ἀπὸ πολλὸ χρόνον, ἀπογυμνώνοντας τοὺς Λατίνους κατακτητὲς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὰ γύρω ἐδάφη της. Ὁ δεσπότης Μιχαὴλ παίρνοντας μεγάλες ἐκτάσεις ἀπὸ τὴ παλιὰ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία στὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ Ἀλβανία, ἐνῶ ὁ Βατάτζης καὶ ὁ Λάσκαρης κατακοῦσαν τὶς ἄσιαιτικὲς καὶ στὴν εὐρωπαϊκὴ μεριά περιοχὲς γύρω ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ Λατινικὴ Αὐτοκρατορία περιοριζότανε στὸ χῶρο τῆς Πρωτεύουσας με μιὰ μικρὴ ζωτικὴ ἔκταση ὁλόγυρά της.

Ὅταν τὸ 1258 ἀνέλαβε, μετὰ ἀπὸ ἐπανάσταση, τὴ διοίκηση τοῦ κράτους τῆς Νικαίας ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ Δεσπότης τῆς Ἡπείρου σκέφθηκε ὅτι τώρα ποὺ ἀκόμα ἡ θέση τοῦ Παλαιολόγου δὲν ἔχει ἐδραιωθεῖ

1. Μὲ τὸ ἴδιο περίπου πνεῦμα ὁ Ν. Σ β ο ρ ω ο ς γράφει ἐνδεικτικὰ: «Γιατὶ δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονὸς ὅτι, ὅταν ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Βυζαντίου μένει, ἀπὸ τὸ δεῦτερο μισὸ τοῦ 14^{ου} αἰ., τὸ μόνο συστατικὸ στοιχεῖο τῆς αὐτοκρατορίας, καί, ἀπομονωμένος καὶ περικυκλωμένος ἀπὸ ἐχθρικοὺς πλέον λαοὺς-ἐθνότητες, ἀρχίζει νὰ παίρνει βαθύτερη συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του σὰν ἰδιαίτερης πολιτικῆς καὶ πολιτισμικῆς ὀντότητας, ξαναπαίρνει τὸ δρόμο, ἀπ' τὸν ὁποῖο ἐπὶ αἰῶνες εἶχε ἀπομακρυνθεῖ, πρὸς τὶς ἱστορικές του πηγές». Αὐτὰ ἐπισημαίνει στὴν Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας, Ἀθήνα 1976, προλεγόμενα.

καλά, ήταν ή κατάλληλη ευκαιρία για να τόν εξουδετερώσει. Τότε, κάνοντας έναν επιδέξιο ύπολογισμό αφού πάντρεψε (1259) τη μιά του κόρη Έλένη με τόν πολύ ιστορημένο, νόθο γιό, τού αυτοκράτορα τής Γερμανίας Φρειδερίκου Β' Χοχενστάουφεν, Μαμφρέδο, τόν άτυχο ήγεμόνα τής Σικελίας πού είχε καταλάβει από τò 1258¹ και όρισμένες άκτες τής Ήπειρου γρύω από τò Δυρράχιο και τήν Αδώννα, στη συνέχεια δίνει σέ γάμο τόν ίδιο χρόνο (βλ. σχετ. Μηλιαράκη, Ίστορία τής Νικαίας) τήν άλλη του κόρη Άννα ή Άγνή στόν πολυμήχανο, εμπειροπόλεμο και παντοδύναμο Πρίγκηπα τού Μορέως Γουλιέλμο Β' Βιλλεαρδουίνο². Έτσι δημιουργείται ένας συνασπισμός από τρεις συμμάχους, πού ό καθένας τους, χωρίς νά εκδηλώνει τίς ύστερόβουλες σκέψεις του, άποβλέπει σέ διαφορετική ώφέλεια. Ό Νικόλ³ λέει ότι ή συμμαχία αυτή περιείχε τò σπέρμα τής διαλύσεως. Αναλύοντας σύντομα τά κίνητρα τού καθενός, θά προσδιορίσουμε και τούς τελικούς σκοπούς του. Καί πρώτα, ό Μιχαήλ τής Ήπειρου θέλει νά στεφθεί αυτός μοναδικός αυτοκράτορας τού Βυζαντινού Κράτους, ή όλη κίνησή του είναι όλοφάνερη. Όσον άφορά τò Γουλιέλμο Β', έχει κυριαρχήσει σχεδόν όλης τής Πελοποννήσου και χωρίς άμφιβολία, δέν είναι άπίθανο, άποβλέπει στήν κατάκτηση και ήγεμονία όλης τής παλιάς Έλλάδος δημιουργώντας ένα νέο λατινικό βασίλειο, ένδò ό βασιλεύς τών δύο Σικελιών Μαμφρέδος, πού είχε περίφημο και άξιόμαχο ναυτικό στόλο, έποφθαλμιούσε νά κυριαρχήσει στά Ήπειρωτικά έδάφη και νά προχωρήσει άκόμα, κάνοντας πρωτεύουσά του τήν Θεσσαλονίκη. Πάντως, ή κύρια επιθυμία και ό πρώτος στόχος χωριστά για τόν καθένα από τούς τρεις συμμάχους ήταν ή κατάληψη τής Θεσσαλονίκης σάν άρχικός τους σκοπός.

Έδω θά έπρεπε νά εξιστορήσουμε για τήν ευνοϊκή θέση πού κατέχει ή Θεσσαλονίκη, πού τήν έκανε νά είνai κέντρο τών αντιμαχόμενων παρατάξεων. Από ανατολή, δύση, βορρά και νότο, όλοι, προσπαθούσαν νά γίνουν κάτοχοι της τήν εποχή εκείνη. Καί πρώτα πρώτα ήταν τò στρατιωτικό όρμητήριο και τò όδικο κλειδί πρòς τόν Έβρο, Κωνσταντινούπολη και Δυρράχιο μέσφ τής Έγνατίας οδού. Έπειτα είχε άνεπτυγμένο έμπόριο με πλούσια ένδοχώρα και σπουδαίο λιμάνι άπ' όπου διοχετεύονταν έμπορεύματα και άλλα

1. Βλ. Κ. Χ ό φ - Ι. Ρ ω μ α ν ο ύ, Γρατιανός Ζώρξης, αθέντης Λευκάδος, Κέρκυρα 1870, σ. 139, σημ. 1 και Ά ν τ. Μ η λ ι α ρ ά κ η, Ίστορία τής Νικαίας και τού Δεσποτάτου τής Ήπειρου, Άθήναι 1898, σ. 526.

2. Για τίς χρονολογίες τού γάμου τού Μαμφρέδου και τού Γουλιέλμου, ύπάρχει άσυμφωνία. Έδω άκολουθείται ή μιά θέση (βλ. σχετικώς Ρ ω μ α ν ο ύ, Γρατιανός Ζώρξης - Κ ω ν σ τ. Παπαρρηγόπουλου, Ίστορία τού Έλληνικού Έθνους, τ. 5ος - Α. Μ η λ ι α ρ ά κ η, Ίστορία τής Νικαίας). Νεώτεροι έρευνήτες παραδέχονται ότι ό γάμος τού Γουλιέλμου έγινε τò 1258.

3. Ίστορία τού Έλληνικού Έθνους, (Έκδοτική Άθηνών), τ. 9ος, σ. 95.

εἶδη πρὸς καὶ ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο καὶ Μ. Ἀνατολή, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλη τὴ Μεσόγειο. Ἀκόμα ἐκεῖ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ ἀνώτερες διοικητικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἀρχὲς καὶ τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο πρέπει νὰ ἦταν ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένο. Ὅλα αὐτὰ τὴν ἔκαναν μία περίλαμπρη καὶ ἀξιοζήλευτη πόλη, πού Φράγκοι, Βούλγαροι καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Δυτικοῦ Βασιλείου προσπαθοῦσαν νὰ τὴν ἔχουν δική τους μετὰ τὸ 1204.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Παλαιολόγος γιὰ νὰ κερδίσει προφανῶς χρόνο, κάνει μία τεράστια διπλωματικὴ προσπάθεια στὴν Ἀγ. Ἐδρα καὶ πρὸς τοὺς τρεῖς συμμάχους, πού τελικὰ ἀπέτυχε. Συγχρόνως μὲ μιὰ αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση, ἀναγκάζει τὸν Μιχαὴλ Β' νὰ ὀπισθοχωρήσει μέσα ἀπὸ τὰ δυτικομακεδονικὰ βουνὰ ὡς τὴν Αὐλῶνα πού κατέχεται ἀπὸ τὸν Μαμφρέδο, «ἐς τὰ τοῦ Αὐλῶνος ἱππῆλατα», ὅπως λέει ὁ Γρηγοράς.

β) Στρατιωτικὲς προετοιμασίαι καὶ ἐνέργειαι. Τοποθεσία

Οἱ ἀντίπαλοι τώρα προετοιμάζονται γρήγορα καὶ συστηματικά. Ὁ στρατὸς τοῦ Παλαιολόγου προελαύνοντας ἀπὸ τὰ Βοδενά, κυριεῖει τὸ Πρίλαπον (Περλεπέ)— «σκοπὸς γάρ ἦν αὐτοῖς εἰς τὸ τοῦ Πριλάπου ἄστν γενέσθαι, ὅπως αὐτῷ διασώσειαν» (Ἀκροπολίτης), —καὶ τὴν Ἀχρίδα, μαζί μὲ πολλὰ ὄχυρά μέρη γύρω της. Τώρα πιά συγκεντρώνει τὶς δυνάμεις του καὶ προχωρεῖ περίπου μέχρι τὴ σημερινὴ Κορυτσά, στὴν περιοχὴ τῆς Ἀχρίδας (Ὁχρίδα), κάτω ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου πού τὸν ὀνομάζει σεβαστοκράτορα. Μαζί μ' αὐτὲς τὶς δυνάμεις του, πού ὁ κύριος ὄγκος τους ἔχει ἐνισχυθεῖ ἀπὸ τὶς φρουρὰς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, περιλαμβάνει καὶ ἐλαφρὰ ὀπλισμένους Κουμάνους, Τούρκους καὶ σύμφωνα μὲ τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως

*Κουμάνους εἶχεν μετ' αὐτοῦ ὅπου ἦσαν δύο χιλιάδες
διατὸ ἦσαν ἐλαφρότεροι ἀπ' ὅλα τὰ φουσάτα,
ὁμπρὸς ἐκαβαλλίκευαν τὸν τόπον νὰ ἀποσκηπάζων.
Ἀπαύτους γὰρ ἀπέρχοντο οἱ τριακόσιοι Ἀλαμάνοι
τοὺς Οὐγγρους γὰρ ἐδιόρθωσεν καὶ ἦσαν τὸ ἄλλο ἀλλάγι
κι' ἀπ' ἐκείνους ἐρχόντησαν οἱ Σέρβοι κ' οἱ Βουλγάροι
κι' ἀπέκει ἐκεῖνος ἔρχετο μὲ τοὺς Ρωμαίους καὶ Τούρκους.
Καὶ ὅσον διεχώρησεν ὅλα του τὰ ἀλλάγια,
εἴκοσι ἑφτά εὐρέθησαν ἀλλάγια καβαλλάραι.*

(Ἑλλ. Χρον. Μορέως)

ὅπου βλέπουμε, ὅτι εἶχε καὶ Γερμανοὺς (Ἀλαμάνους), Οὐγγρους, Σέρβους καὶ Βουλγαροὺς ἱππεῖς, (κατὰ δὲ τὸν ἱστορικὸ Παχυμέρη καὶ ἕνα σῶμα Περσῶν).

‘Ο Μιχαήλ ἔχει ἀναγκαστεῖ ν’ ἀποτραβηχτεῖ πέρα ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς σημερινῆς νοτιοανατολικῆς Ἀλβανίας, πὺ τότε ὀνομαζότανε νότ. Ἡπειρός (Μηλιαράκης, Ἱστορία τῆς Νικαίας, σελ.525-526) καὶ ἰδιαίτερα στὰ πεδινά, κοντὰ στὴν Αὐλὸνὰ πὺ βρισκότανε στὴν κατοχῇ, ὅπως εἶπαμε, τοῦ Μαμφρέδου. Ἐκεῖ ἀνασυγκροτεῖ τὶς δυνάμεις του. Ἐχει μαζί του, τὸ γυιὸ του Νικηφόρο, διοικητὴ τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ὁ ἄλλος γυιὸς του, ὁ νόθος Ἰωάννης—«εἶχεν καὶ ἕτερον υἱὸν ὅπου γὰρ ἦτο νόθος» (στίχ. 3087 Ἐλ. Χρ. Μορέως)—, ἔρχεται κι’ αὐτὸς μὲ ἀρκετὴ δύναμη ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Βλαχία (Θεσσαλία). Τὸ στράτευμα τοῦ Μιχαήλ Β’ ἐνισχύουν οἱ 400 Γερμανοὶ (1.500, λέει ὁ Ἀκροπολίτης) πὺ ἔστειλε ὁ Μαμφρέδος (γιατὶ ὁ ἴδιος δὲν ἔλαβε μέρος)¹, καὶ κυρίως ὁ ἄλλος γαμπρὸς του ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος πρίγκηπας τοῦ Μορέως, σὰν ἀρχηγὸς τῶν συγκεντρωμένων Φράγκων ἀπὸ τὸ Μοριά, Εὐβοία, Θήβα, Κεφαλλονιά (ἡ συμμετοχὴ τῶν Φράγκων τῆς Κεφαλλονιάς ἀμφισβητεῖται²), Ἀθήνα, Σάλωνα, ἀκόμα καὶ μερικῶν Ἑλλήνων³.

Οἱ φεουδάρχες τῶν μερῶν αὐτῶν δὲν ἐδίστασαν νὰ δώσουν τὴν παρουσία τους καὶ τὴ βοήθειά τους σ’ ἓνα τόσο ἐξαιρετικὸ ἡγεμόνα, ὅπως ὁ Γουλιέλμος. Ἀλλωστε ὑπῆρχε ἡ ἀρχὴ τῶν Ἀσσιζῶν ἢ Συνηθειῶν (σύνολο φεουδαρχικῶν ἐθιμικῶν νόμων), πὺ κανόνιζε τὶς σχέσεις καὶ ὑποχρεώσεις τῶν (Φράγκων μεταξύ τους καὶ τῶν ἡγεμόνων τους στὶς κατεχόμενες περιοχές, πὺ ἦταν δεσμευτικὴ γιὰ ὅλους τοὺς Φράγκους. Ἦταν σὰν ἓνα εἶδος ἀπαράβατου ἱποτικοῦ κώδικα.

Καθὼς βλέπουμε, καὶ στὶς δυὸ παρατάξεις ὑπῆρχε ἀνομοιογένεια στὴ συγκρότηση τοῦ στρατοῦ. Ἡ δύναμη τοῦ Δεσπότη Μιχαήλ τελικὰ συγκεντρώνεται στὴν Καστοριά, καὶ μὲ στόχο τὸ Πρίλαπον ἀρχίζει νὰ προχωρεῖ πρὸς τὰ βορειοανατολικά, κρίνοντας ὅτι ἡ περιοχὴ ἐκείνη (δηλ. τοῦ Πρίλαπου), εἶναι πρόσφορη γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του, ἀφοῦ ἔτσι κόβει καὶ τὸν κυριότερο δρόμο τοῦ ἐχθροῦ γιὰ ἐπαφὴ του καὶ ἀνεφοδιασμό ἀπὸ τὸ κέντρο, δηλ. δυτικὴ Μακεδονία-Θεσσαλονίκη-Θράκη, ἐνῶ ὁ ἴδιος διὰ

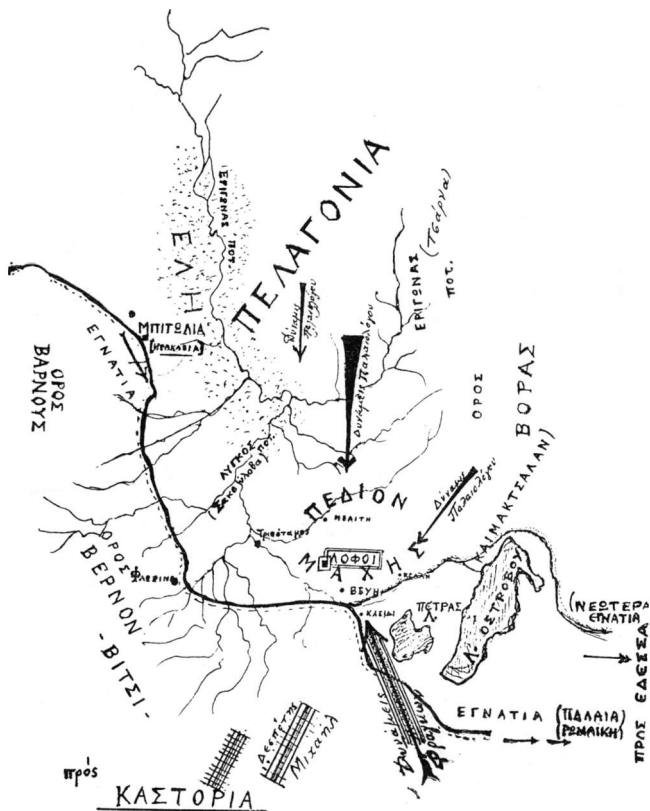
1. ‘Ο Μ. D e n d i a s, Le roi Manfred de Sicile et la bataille de Pelagone, «Melanges Diehl» (Paris 1930), θέλοντας νὰ δικαιολογήσῃ τὸν Παχυμέρη πὺ λέει ὅτι ὁ στρατὸς πὺ ἔστειλε ὁ Μαμφρέδος ἦταν τρεῖς χιλιάδες, πιθανολογεῖ ὅτι, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι στὶς τρεῖς χιλιάδες, μόνο οἱ 400 ἦταν ἱππεῖς πὺ τοὺς εἶχε διαλέξῃ ἓναν κι ἓναν ὁ Μαμφρέδος ἀπὸ τὴ Γερμανία καὶ Ἱταλία, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἦταν τοξότες Σαρακηνοί, — ἂν καὶ αὐτὸ θεωρεῖται ὑπερβολή — βλ. καὶ Μ η λ ι α ρ á κ η, Ἱστορία Νικαίας καὶ Ἱστορία Βυζαντινῆς Αυτοκρατ. Πανεπιστημίου Καίμπριτζ (ἔκδ. Μέλισσα) τ. 1-2.

2. Βλ. λεπτομέρειες I. Ρ ω μ α ν ο ὕ, Γρατιανὸς Ζώρης, σ. 142.

3. ‘Ο Κ. Γ ι α ν ν α κ ὀ π ο υ λ ὸ ς, ‘Ο Αὐτοκράτωρ Μιχαήλ Παλαιολόγος καὶ ἡ Δύσις, Ἀθῆναι 1969, σ. 62 σημ. 81, ἀναφέρει ὅτι στὸ ἀραγωνικὸ Χρονικὸ τοῦ Μορέως, ὑπολογίζονται σὲ 20.000 ὅπλιτες ὁ στρατὸς τοῦ Γουλιέλμου καὶ σὲ 25.000 τοῦ Δεσπότη. ‘Ο ἀριθμὸς κατὰ τὴ γνώμη μας, φαίνεται διογκωμένος.

της Ἐγνατίας οδοῦ θὰ ἐλέγχει καὶ θὰ μπορεῖ εὐκολὰ νὰ προωθηθεῖ πρὸς νότο καὶ ἀνατολή.

Ὁ σεβαστοκράτορας Ι. Παλαιολόγος κατευθύνεται τὸν ἴδιο χρόνον πρὸς



Σχεδιάγραμμα περιοχῆς πεδίων μάχης Καστοριᾶς καὶ σημερινὰ τοπωνύμια

νότο καὶ λίγο ἀριστερά, στὴ κοιλάδα ἀνάμεσα στὸ ὄρος Βαρνοῦς καὶ Βόρας (Καϊμακταλάν), στὴ λεκάνη τῆς κάτω καμπῆς τοῦ ποταμοῦ Ἐριγῶνα, ἐνῶ συγχρόνως προωθεῖ καὶ ἐνισχύει τὶς γραμμὲς ποῦ βρίσκονται στὰ ὄρεινά (βλ. σχεδιάγραμμα).

Ἡ συνάντηση τῶν δύο στρατιῶν γίνεται βόρεια τῆς Καστοριάς, στὸ λεκανοπέδιο τοῦ Μοναστηρίου (Πελαγονία-κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, Βιτώλια, Βουτέλιον κατὰ τὸν ἱστορικὸ Κεδρινὸ (ἀρχ. Ἡράκλεια). Στὸ χρονικὸ διαβάζουμε:

*Ἀλλὰ ἄς σταματήσωμεν ἐδῶ εἰς τοὺς Κάμπους τούτους
 καὶ ἂν ἔλθουν νὰ πολεμήσωμεν ἡμεῖς ἄς τοὺς δεχτοῦμε.
 (Ἑλλ. Χρον. Μορέως)*

.....
*Στὴν χώρασιν τῶν ἀλλαγιῶν, σ' ταῖς σένταξες ποὶ ἐπῆκεν
 ὁ Γιουλιάνος πρίγκηπας εἰς τὴν Πελαγονίαν,
 αὐτοῦ καὶ ὅλοι οἱ Ρωμιοὶ ἔσωσαν εἰς τὸν Κάμπον
 (Παρισινὸς Κῶδιξ Χρον. Μορ.)*

στὴν τοποθεσίᾳ Βορίλα-Λόγγου στὴ περιοχὴ τῆς Λύγγου (ἀρχ. Λυγκηστίδος). Διάφοροι λόγοι γεωγραφικοί, ἐτυμολογικοί καὶ ἱστορικοί μᾶς κάνουν νὰ πιστεύουμε, ὅτι ἡ θέση αὐτὴ σήμερα βρίσκεται στὸν κάμπο μεταξὺ Καϊμακτσαλάν (Βόρας) καὶ Φλωρίνης, εἰδικὰ κοντὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Λόφοι καὶ ἴσως λίγο πιὸ νότια, βόρεια τῆς Καστοριάς¹. Πρέπει νὰ συμπεράνουμε ἀπὸ διάφορες πηγές ὅτι βρισκόμαστε γύρω στὰ τέλη Αὐγούστου μὲ ἀρχὲς Σεπτεμβρίου τοῦ 1259, ἂν καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἱστορικοὶ μνημονεύουν διαφορετικὲς ἡμερομηνίες ἀπὸ Ἰούλιο ὥς Ὀκτώβριο τοῦ ἰδίου ἔτους².

Ποιὰ ἀκριβὴς ἦταν ἡ δύναμη τῆς κάθε παρατάξεως δὲν μᾶς ἔχει γίνει γνωστὸ, μὲ μεγάλῃ πιθανότητα ὅμως ὁ στρατὸς τοῦ Δεσπότη καὶ τῶν συμμάχων του ἦταν πολυαριθμότερος. Ἡ σύγκρουση ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ πλησίαζε. Ὁ Παλαιολόγος τότε ἐφήρμοσε μία ρεαλιστικὴ τακτικὴ φθορᾶς καὶ ψυχολογικοῦ πολέμου, ἐκμεταλλευόμενος τὸ ἔδαφος καὶ τὴν ἀνομοιογένεια τοῦ (συμμαχικοῦ) στρατοῦ τῶν ἀντιπάλων του. Ἐτσι ἐπηρεάζε τὸ ἠθικὸ τοῦ ἐχθροῦ. Καθὼς λέει ὁ Ράνσιμαν, τὰ τεχνάσματα αὐτὰ περιλαμβανότανε στὴν πολεμικὴ τακτικὴ ποὺ μελετοῦσαν μὲ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο οἱ Βυζαντινοί³. Πρῶτα πρῶτα (ὁ Παλαιολόγος) ἔκανε συνεχεῖς μικροεπιδρομὲς μὲ ἐλαφρὲς μονάδες, καταστρέφοντας τὸν ἐπισιτισμὸ τῶν ἀντιπάλων του, σκορπώντας τὴν ἀμφιβολία καὶ δημιουργώντας ἐκνευρισμό.

1. Α. Μήλιαράκη, Ἱστ. τῆς Νικαίας, Σωτ. Λιάκου, Τὰ 150 ὀνόματα τῶν οἰκισμῶν τῆς Λύγγου, Θεσσαλονίκη 1961, Vasiliev, Ἱστορία Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, Ἀθήνα 1973.

2. Ὁ Α. Bon (La Morée Franque, τ. 1ος, Paris 1969) σημειώνει, τέλη Σεπτεμβρίου. Ὁ Nicol λέει, Ἰούλιος (The Date of the Battle of Pelagonia, «Byzantinische Zeitschrift» XLIX, 1956).

3. Τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως καὶ οἱ ἱστορικοὶ Ἀκροπολίτης (χρονικὴ Συγγραφή), Παχυμέρης, Γρηγοράς, μᾶς διηγοῦνται τὰ σχετικὰ (τεχνάσματα).

ἔπειτα ἐγέμισε τὰ γύρω ὑψώματα μὲ ντόπιους χωριάτες σὰν καβαλάρηδες ἀπάνω σὲ διάφορα ὑποζύγια:

*Ἦφεναν τὰ γελάδια τους, ὀνικά καὶ φοράδια,
Καὶ ὅλα ἐκαβαλλίκευσαν ἀπάνω ἐκ τὰ βοννία,
Καὶ ἐφαίνοντα ἀπὸ μακρυνά, ὅτ' εἶναι καβαλλάρου»,
(Κῶδιξ Παρισινός, Χρονικῶν Μορ.).*

ἔτσι πού ἔδειχνε ὅτι ὁ στρατός του ἦταν ἀμέτρητος, ἐνῶ συγχρόνως ὅλοι μαζί ἔκαναν μεγάλο θόρυβο, φώναζαν καὶ ἀναβαν τὸ βράδυ χιλιάδες φωτιές. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔφευγαν καὶ πήγαιναν στὸ ἐχθρικό στρατόπεδο, ὅπου διέδιδαν φανταστικά πράγματα γιὰ τὴ δύναμη τοῦ Παλαιολόγου.

Ὁ Παλαιολόγος διαίρεσε τὸ στρατό του σὲ 27 τμήματα (ἀλλάγια). Πόση ἦταν ἡ δύναμη τοῦ κάθε ἀλλάγιου δὲν μᾶς εἶναι ἀκριβῶς γνωστή, Ὁ Α. Ἀδαμαντίου (Τὰ χρονικά τοῦ Μορέως) λέει: «Τὸ δὲ μικρὸν σῶμα στρατοῦ εἶναι ἀλλάγιον, διότι ἀλλάζει τμηματικῶς, σύνταξες δὲ τὰ συντεταγμένα σώματα»¹. Τὶς δυνάμεις του τὶς τοποθέτησε κατὰ τρόπο ὥστε οἱ βαριεῖς μονάδες, οἱ θωρακοφόροι καὶ τὸ βαρὺ ἵππικὸ νὰ εἶναι ψηλότερα στοὺς λόφους, ἐνῶ τοὺς ἐλαφρὰ ὅπλισμένους καὶ τοὺς τοξότες βάζει στὸν κάμπο.

γ) Συμπεριφορὰ ἀντιπάλων. Ἡ μάχη τῆς Καστοριάς

Οἱ ἀντίπαλοι εἶχαν πλησιάσει ἀρκετὰ μεταξύ τους καὶ ἄρχισαν τὶς ἀψιμαχίες. Στὴν ἔκβαση τῆς μάχης τότε δύο ξέχωροι παράγοντες ἔπαιξαν σοβαρὸ ρόλο: Ὁ πρῶτος δημιουργήθηκε ἀπὸ μιὰ διπλωματικὴ ἐνέργεια, ἓνα ἔξυπνο στρατήγημα τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰωάννη. Ἔστειλε δηλ. ἓνα δῆθεν λιποτάκτην στὸ Δεσπότη μὲ διάφορες κολακεῖες, ἐπιχειρήματα καὶ ἐκφοβισμούς, καθὼς καὶ φανταστικὲς διηγήσεις γιὰ τὴ δύναμη καὶ τὶς προθέσεις τοῦ Παλαιολόγου, ἀλλὰ καὶ αὐτὲς τῶν ἰδίων του τῶν συμμάχων. Αὐτὲς οἱ πληροφορίες ἔκαναν τὸν Μιχαὴλ νὰ ἀμφιταλαντευθεῖ καὶ νὰ ἐπηρεαστεῖ τόσο, ἴσως ἐπειδὴ προϋπῆρχε μιὰ δυσπιστία καὶ καχυποψία πρὸς τοὺς Λατίνους, γιατί στὴν οὐσία αὐτοὶ ἦταν οἱ ξένοι καὶ οἱ κατακτητὲς ἑλληνικῶν ἐδαφῶν, πού τώρα τὰ συμφέροντά τους ταυτίζανε ἀνάλογα μὲ τὶς βλῆψεις τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Ὁ ἄλλος ἀστάθμητος παράγοντας πού ἦταν ἀνεξάρτητος τῆς θέλησης τῶν ἀντιμαχόμενων, δὲν εἶχε ὑπολογιστεῖ στὴν πλᾶστιγγα. Τὸ δεῦτερο αὐτὸ

1. Ἀλλάγιον λεγότανε συνήθως στοὺς βυζαντινοὺς, σῶμα στρατιωτικόν, γιὰ τὴ σωματοφυλακὴ (τοῦ βασιλέως) (Κων. Πορφυρογεν., De admin. Imp. 126). Ἀργότερα, στὴν αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας τὰ «ἀλλάγια» ἔκαναν χρὴ βασιλικῆς φρουρᾶς, ὑπὸ τὶς διαταγὲς τοῦ «σωματοφύλακα».

ἀπρόβλεπτο γεγονός κάνει τὸ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου νὰ πάρει ὀριστικά τὴν ἀπόφαση, ν' ἀποσύρει δηλ. τὸ στρατὸ του καὶ νὰ μὴ λάβει μέρος στὴ μάχη. Πάλι τὶς λεπτομέρειες μᾶς τὶς δίνει ὁ Παχυμέρης. Φράγκοι ἱππότες ἔβλεπαν μὲ ἐρωτικές διαθέσεις τὴν πανέμορφη γυναῖκα τοῦ νόθου γιου τοῦ (Δεσπότη) Μιχαήλ, Ἰωάννη, αὐθέντου τῶν Μεγαλοβλαχιτῶν (Θεσσαλίας), κόρη τοῦ Βλάχου ἄρχοντα Ταρωνᾶ. Ὁ Ἰωάννης ὑπερασπιζόμενος τῆς τιμῆς του ἀπέλιψε ἐκδίκηση. Ὁ Βιλλαρδουῖνος τότε, θέλοντας νὰ ὑπερασπιστεῖ τοὺς δικούς του, τὸν εἰρωνεύθηκε λέγοντάς τον «νόθο» καὶ δείχνοντας τὸν Νικηφόρο, τὸν γνήσιο γιὸ τοῦ Μιχαήλ (τὸν κουινιάδο του), εἶπε: «αὐτὸς εἶναι ὁ ἀδελφός μου, ἐσὺ δὲ δὲν εἶσαι ἐλεύθερος, εἶσαι δοῦλος, ἐπειδὴ εἶσαι νόθος». Πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἴσως νὰ ὑπῆρχε ἀκόμα καὶ κάποια ἐνδόμυχη ζήλεια τοῦ Ἰωάννη γιὰ τὸν Νικηφόρο, γιατί ἤξερε ὅτι ὁ πατέρας τους πάντοτε εἶχε δεῖξει τὴν προτίμησή του στὸ δεύτερο (ὅπως αὐτὸ φάνηκε καὶ στὸ μέλλον). Συγχρόνως φαίνεται ὅτι διέκρινε τοὺς πονηροὺς σκοποὺς τῶν Λατίνων συμμάχων, ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ Δεσποτάτο, ἰδίως τοῦ βασιλιᾶ Μαμφρέδου καὶ ποὺ ὁ Νικηφόρος δὲν ἀντιλαμβάνότανε, ἢ ἴσως νόμιζε ὅτι θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ἐκμεταλλευτεῖ μελλοντικά¹.

Ἐτσι ὁ Ἰωάννης θυμωμένος, προσεχώρησε στὸ στρατόπεδο τοῦ Παλαιολόγου, ἀφοῦ πῆρε ἔνορκο ὑπόσχεση ἀπ' αὐτόν, ὅτι δὲν θὰ πειράξουν τὸν πατέρα του καὶ τὸν ἀδελφό του καὶ ἂν τυχὸν τοὺς πιάσουν, θὰ τοὺς ἐλευθερώσουν ἀμέσως, μοναχὰ δὲ τοὺς Φράγκους θὰ πολεμήσουν καὶ οἱ δύο τους. Κατὰ τεκμήριο ἢ ἀποψη ὅτι ὁ Ἰωάννης ἔπεισε τελικὰ τὸν Μιχαήλ Β' ν' ἀποσυρθεῖ φαίνεται νὰ εἶναι ἀληθινὴ, ἀφοῦ προὔπηρχαν καὶ οἱ ἄλλοι λόγοι ποὺ ἀναφέραμε. Τὴν ἴδια νύχτα ὅλος ὁ στρατὸς τοῦ Δεσπότη ἀποσύρεται.

Ὁ Βιλλαρδουῖνος ὁμως, μετὰ ἀπὸ σύσκεψη ποὺ κάνει μὲ τοὺς ἄρχοντες συμμάχους του, ὅπου ὑπερίσχυσε ἡ ἱπποτικὴ νοοτροπία καὶ ἡ φιλοτιμία, παρὰ τὴν ἐλάττωσιν τῆς δυνάμεις του καὶ τὸ ἀφιλόξενο περιβάλλον, ἀποφασίζει νὰ μείνει καὶ νὰ δώσει μάχη. «Ἀφοῦ στρατιῶτες εἴμαστε, νὰ φύγωμεν, ὡς γυναῖκες;» (ἔτσι λέει στὸν Παρισινὸ Κώδικα).

Ἡ σύγκρουση τῶν δύο στρατευμάτων γίνεται τὴν ἐπομένη, ἐκεῖ στὴ θέση Βορίλλα-Λόγγου, βόρεια τῆς Καστοριάς, στὸν κάμπο τῆς Φλωρίνης. Οἱ Φράγκοι παθαίνουν τραγικὴ πανωλεθρία καὶ διαλύονται. Ἡ νίκη τοῦ Παλαιολόγου κερδίσθηκε χάρις στοὺς τοξότες, ποὺ σηματοδοώντας τὰ ἄλογα τῶν ἐχθρῶν, ἀνάγκασαν τοὺς βαριοὺς πολεμιστὰς νὰ πέφτουν καὶ ἐξουδετερώνονταν εὐκόλα ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς.

1. Βλ. Μηλιάρη, Ἱστορία Νικαίας, σ. 533.

Πάλι στὸν Παρίσ. Κώδικα ἀναφερόμαστε:

*Καὶ ἀφ' ὧν ἐνρέθησαν περὶ μέσα εἰς τὰ φουσατά
τὸ τί ποιήσουν, οὐκ εἶχασιν, ἀν θέλουν καὶ μὴ θέλουν
πρὶν ἀποθάνουν ἄδικον θάνατον εἰς τὸν κόσμον
ὅλοι ἐπαρὰ δόθησαν καὶ ὁ Προίγκηπας ἀτὸς του.*

Ἔτσι ἡ μάχη τῆς Καστοριάς ἔδωσε ἄδοξο τέλος στὶς φιλοδοξίες καὶ στὰ σχέδια τῶν Λατίνων.

Ἐπειτα ἀπὸ μερικὰ χρόνια, τὸ 1263, στὴ μάχη τῆς Πρινίτσας, κοντὰ στὸν Ἀλφειὸ (Ρουφιᾶ) στὴν ἀρχαία Ὀλυμπία,—δταν οἱ Ἕλληνες προσπαθοῦσαν νὰ ἐδραιωθοῦν στὴν Πελοπόννησο,—μικρὸς ἀριθμὸς Φράγκων ἐνίκησε τὸν πολυαριθμότερο στρατὸ τοῦ σεβαστοκράτορα Κων/νου, ἀδελφοῦ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Ὁ ποιητὴς τοῦ Χρονικοῦ, στὴν περιγραφὴ τοῦ σχετικὰ μὲ τὴ μάχη τῆς Πρινίτσας, τὶς συνέπειες καὶ τὰ ἐπακόλουθὰ τῆς, βλέπουμε νὰ παρεμβάλλει ἓνα Φράγκο εὐγενή, μαντατοφόρο τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος συμβουλεύει τὸν σεβαστοκράτορα, γιὰ τὴν πολεμικὴ τακτικὴ ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόσει—κάνοντας μιὰ ἀναδρομὴ στὴ μάχη τῆς Καστοριάς (Πελαγονίας). Ἐκεῖ ἀναφέρει τὰ τεχνάσματα καὶ τὴν πονηριὰ ποὺ μεταχειρίσθηκε ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος γιὰ νὰ νικήσει τοὺς Φράγκους καὶ μᾶς δίνει ζωντανὰ μιὰ σύντομη καὶ ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς μάχης.

Μεταφέρουμε παρακάτω τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ τοῦ χρονικοῦ μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ περιγραφὴ τοῦ ποιητῆ (στίχ. 4908-4923):

*Εἶδες εἰς τὴν Πελαγονίαν τὴν μηχανίαν ποῦ ἐποίκην
τότε ὁ σεβαστοκράτορας κ' ἐκέρδισε τὸν κάμπον.
οὐδὲν ἐτήρησε νὰ εἴπῃ πολλὰ φουσσατά εἶχεν,
ἀλλὰ ἔβαλε τὴν μηχανίαν κι ἄφηκεν τὴν ἀντροίαν.
Οἱ πάντες ὅλοι ἐξεύρουν τὸς ὄλην τὴν οἰκουμένην,
εἰς τὸ κοντάρι καὶ σπαθὶ οἱ Φράγκοι εἶναι ἀντρειωμένοι.
Διὰ τοῦτο ὁ σεβαστοκράτορας, ὡς φρόνιμος ὅπου ἦτον,
τοὺς Ἀλλαμάνους ἔβαλεν κ' ἐσμίξαν μὲ τοὺς Φράγκους
διὰ ν' ἀπαντήσουν τὸν θυμόν, τὲς κονταρεὺς τῶν Φράγκων
τοὺς Οὐγγρους ἔβαλε ἀπ' αὐτοῦ, τοὺς Τούρκους καὶ Κουμάνους,
ὅλους ἐκατεδόξευαν, Φράγκους τε καὶ Ἀλλαμάνους,
καὶ τὰ φαριά τοὺς ἔσφαξαν τὸν πόλεμον ἐκερδίσαν.
Ἐὰν ἔλειπαν οἱ σαγιτιεὺς ποῦ ἐσφάζαν τὰ φαριά,
ποτέ του οὐδὲν ἐκέρδαιναν τὸν πόλεμον ἐκεῖνον.
Εἶδες, δέσποτα, ἀφέντη μου, πῶς ἔσφαλες εἰς τοῦτο,
ἐκεῖ ὅπου σ' ἐπολέμησαν οἱ Φράγκοι στὴν Πρινίτσαν.*

καὶ λίγο πιὸ κάτω στίχ. (4936-4939).

.....

*Ἄς εἶχες βάλει, δόσποτα, ἐτότε τοὺς δοξιώτες,
νὰ ἰδεῖ τοὺς Φράγκους ὅτι ἔρχονται ἐκεῖσε πρὸς ἐσένα,
νὰ εἶχασιν σφάζει τὰ φαρία ὅπου ἐκαβαλλικεῶν,
ἐκέρδαινες τοὺς παρευτός, εἶχες τοὺς νικημένους¹.*

Αὐτὰ μνημονεύονται σχετικὰ μὲ τὴν πολεμικὴ τέχνη τῶν Βυζαντινῶν.

Ὁ ἴδιος ὁ Γουλιέλμος πιάνεται αἰχμάλωτος. Μαζί μ' αὐτὸν συλλαμβάνονται καὶ πάρα πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ φεουδάρχες, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ συγγενεῖς τοῦ πρίγκηπα, οἱ Ἀνσῶ δὲ Τουσὺ (Ἀσελῆς ντὲ Τοῦθ) καὶ ὁ ἥρωϊκὸς Geoffroy de Bruyère (κοιν. Μισίρ Ντζεφρές), πιστὸς ἀνηψιὸς τοῦ Βιλλαρδουίνου, ὁ «ἐξακουστός στρατιώτης»,

*Ἦταν ὁ ἀντριώτατος, ὁ ἀφέντης τῆς Καρταίνου,
Ὅπου γὰρ τὸν ἐτρέμασιν σ' ὅλην τὴν Ρωμανίαν*

Καὶ «ἦτον»... ἕνας ἐκ τῶν καβαλλαριῶν τοὺς πρώτους γὰρ τοῦ κόσμου.

(Χρον. Μορέως)

Ὁ ἡγεμόνας τῆς Ἀχαΐας αἰχμαλωτίστηκε κοντὰ στὴν Καστοριά ὅπου κρυβότανε καὶ ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὰ δόντια του, ποὺ προεξείχανε, καθὼς λέει ὁ Ἀκροπολίτης. Στὴ συνέχεια τοῦ φέρθηκαν ἡγεμονικά καὶ τὸν μεταχειρίστηκε μετὰ τιμὲς ἀνάλογα μὲ τὸ ἀξίωμά του. Τελικὰ ἀφοῦ πέρασε ἀρκετὸς καιρὸς, ἔφτασε συνοδείᾳ τοῦ Σεβαστοκράτορα Ἰωάννη στὴ Λάμψακο, ὅπου βρισκότανε γιὰ νὰ παραχειμάσει ὁ ἀδελφὸς του Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

δ) Τὰ ἐπακόλουθα. Ρύθμιση καὶ ἐπικύρωση συμφωνιῶν

Ὁ αὐτοκράτορας γιὰ νὰ ἀντάλλαγμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ Βιλλαρδουίνου, ζήτησε τὴν παραχώρηση τῶν ἐδαφῶν του στὸ Μοριά, δίνοντας συγχρόνως καὶ χρήματα γιὰ νὰ πᾶνε στὴ Φραγκιά, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ, ν' ἀγοράσουν κτήματα.

*Ἐσὺ κι οἱ καβαλλάρηδες σου ὅπου εἶναι ἐδῶ μετ' ἐσόν,
νὰ σᾶς ἐβγάλω ἀπ' ἐδῶ, νὰ σᾶς ἐλευτερώσω.
κι ἀμέτε κι ἀγοράσετε χώρες εἰς τὴν Φραγκίαν,
νὰ ἔχετε παντοτινὰ ἐσεῖς καὶ τὰ παιδιὰ σας
κι ἀφήστε ἐμέναν τὸν Μορέαν ὅπου ἐνὶ ἰονικὸν μόν.*

1. Ἀνάλογα καὶ εἰς J. B u c h o n, Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le 13e siècle, Paris 1840-41, στίχ. 3580-3595 καὶ 3608-3611.

Ἡ πρόταση ὅμως αὐτὴ ἀπορρίφθηκε ἀπὸ τὸν Γουλιέλμο χωρὶς καμιὰ συζήτηση, ἡ δὲ στάση του ὑπῆρξε ἀδιάλλακτη γιὰ ἄρκετὸ διάστημα, περὶ-που δύο χρόνια. Μετὰ ὅμως τὴν ἀνακατάληψη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τὸ 1261, ὁ Γουλιέλμος ἄρχιζε τὰ παζαρέματα, μὲ διάφορες δικαιολογίες, στὶς ἐπαφές ποὺ εἶχε μὲ τὸν αὐτοκράτορα. Τὸ 1262, δηλ. μετὰ τρία χρόνια ἀπ' τὴν αἰχμαλωσία του, ἀναγκάσθηκε νὰ συμβιβαστεῖ παραχωρώντας τὰ κάστρα τῆς Μάνης, τοῦ Μυστρά τῆς Μονεμβασίας καὶ τοῦ Γερακίου (Ἱεράκιον κατὰ Παχυμέρη) καὶ ποὺ διαφέντευε τοὺς περήφανους Τσάκωνες. Ἡ συμφωνία αὐτὴ ἐκλείσει μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴ ὄρκων «φριχτὼν» συμμαχίας καὶ βοήθειας μεταξὺ τους, ὅτι, ἂν κάποιος τρίτος ἐπιτεθεῖ, «νὰ τοῦ βοηθᾷ ὁ ἕτερος μὲ ὅλην του τὴν οὐσίαν» (Ε.Χ. στ. 4343).

Στὸ μυαλὸ ὅμως τοῦ πρίγκηπα ὑπῆρχε ἡ ἀπόφασις τῆς παρασπονδίας, μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι δὲ θὰ γινόταν ἐπίορκος, ἀφοῦ μὲ τὴ φυλάκισι τοῦ εἶχε ἀσκηθεῖ πίεσις. Ἐτσι ἡ ἐκκλησία θὰ τὸν δικαίωνε καὶ θὰ τοῦ ἔλυνε τοὺς ὅρκους, πράγμα καὶ ποὺ ἐγίνε ἀπὸ τὸν πάπα Οὐρβανὸ Δ' (ὁ Παχυμέρης λέει Ἑλέξανδρὸ Δ', ποὺ εἶναι ὅμως ἀμφίβολο). Ὁ Παλαιολόγος ὅμως θέλοντας νὰ δέσει τὶς συμφωνίες αὐτές, ἔκανε καὶ κουμπάρο τὸν Γουλιέλμο «et firent comparange» (κουμπαριά-συντεκνία)¹, βάζοντας νὰ τοῦ βαφτίσει τὸ γιοῦ του, καὶ τὸν ὀνόμασε (τὸν Γουλιέλμο) Μέγα Δομέστικο, δημιουργώντας ἔτσι σχέσιν ὑποτελείας λιζίου πρὸς ἡγεμόνα Βασιλέα καὶ κύριό του, σύμφωνα μὲ βυζαντινὰ καὶ λατινικὰ ἔθιμα («Se reconaissait le «vassal» de l'empereur grec», ὅπως λέει ὁ Α. Bon²).

Ἡ ἐπικύρωσις τῆς ἐκχωρήσεως τῶν ἐδαφῶν καὶ φρουριῶν ἐγίνε πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ πρίγκηπα, σύμφωνα δὲ μὲ τὸ Ἑθιμικὸ Δίκαιον τῶν Ἀσσιζῶν, δηλ. τὸν φεουδαρχικὸ νόμο, μὲ τὴ σύγκλησιν τῆς Μεγάλης Κούρτης (παρλαμέντο ἢ παρλαμᾶς). Ὁ λόγος ἦταν ὅτι στὶς Ἀσσίζες (Usages) ὑπῆρχε ὁ ὅρος ὅτι ὁ πρίγκηπας τῆς Ἀχαΐας ἦταν ὑποχρεωμένος, γιὰ ὁποιαδήποτε ἐνέργειά του σχετικὰ μὲ παραχώρησιν ἢ καταστροφὴ κάστρου τῆς ἐπικράτειάς του, νὰ συμβουλευετοὺς τοὺς ὑποτελεῖς του. Ἡ Συνέλευσις «τῶν Κυράδων», ὅπως ὀνομάστηκε, συνάχθηκε στὸ Νίκλι τὸ 1262 ποὺ ἦρθαν σὺν ἀντιπρόσωποι τῶν συζύγων οἱ γυναῖκες τους, γιὰτι ὅλοι σχεδὸν οἱ Φράγκοι ἡγεμόνες εἶχαν αἰχμαλωτισθεῖ ἢ σκοτωθεῖ· τὴν ἐκήρυξε δὲ ἡ Πριγκήπισσα Ἄννα, ἡ γυναῖκα τοῦ Βιλλαρδουίνου. Παρὰ τίς πολλὰς ἀντιρρήσεις, ἰδιαίτερα τῶν λίγων ἀρσενικῶν ἀρχόντων ποὺ ἦταν παρόντες, ἡ ἀπόφασιν πάρθηκε σύμφωνα μὲ τοὺς ὁρους ποὺ ἀναφέρθηκαν παραπάνω.

Σ' αὐτὴ τὴ φάσιν τελειώνει τὸ ἱστορικὸ τῆς μάχης μὲ τίς συνέπειές της.

1. Σ τ. Δ ρ α γ ο ὁ μ η, Χρονικὸν Μορέως, τοπωνυμικά, τοπογραφικά, ἱστορικά, Ἀθήναι 1921, σ. 143.

2. Bon, Moreé Franque, τ. I.

Βέβαια, ο Γουλιέλμος γυρνώντας στο Μοριά πάτησε τους όρκους του και ξανάρχισε τὸν ἀγώνα. Πέθανε, ἐκεῖ ὅπου εἶχε γεννηθεῖ, στὴν Καλαμάτα στὰ 1278.

ε) *Ἱστορικὴ τοποθέτηση τοῦ γεγονότος. Γενικὴ ἐπισκόπηση*

Μελετώντας τὶς συνέπειες, σὲ σχέση μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σύγκρουσης, τὸ γεγονός τοῦτο πρέπει νὰ ἐκτιμηθεῖ στὴν ἱστορία τῆς Ἑλλάδος σὰν μία ἀπὸ τὶς κυριότερες νίκες γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ. «Ἡ μάχη τῆς Καστοριάς (Πελαγονίας), λέει ὁ Gardner¹, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς δυτικῆς Εὐρώπης». Ἄν ἡ ὁλέθρια μάχη στὸ Μαντζικέρτ τῆς Ἀρμενίας (Αὐγούστου 1071), ὑπῆρξε μοιραία γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία μετὰ τὴν κατάρρευση τῆς βυζαντινῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου ὁ Ῥωμανὸς Δ' Διογένης νικῆθηκε κατὰ κράτος ἀπὸ τὸ Σελτζούκο σουλτάνο Ἀρπ' Ἀρσλάν, (καὶ ποὺ σημειώνεται σὰ σταθμὸς γιὰ τοὺς Τούρκους), ἡ νίκη τῆς Καστοριάς (Πελαγονίας) ἀπὸ τὴ (βυζαντινὴ) Νίκαια εἶναι τὸ μέσο γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Βυζαντίου στὸ Μοριά, τὸ ξαναγέννημα τῆς ἰδέας τῆς Ἑλλάδας καὶ ἀνοιξε τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἀνακατάληψη τῆς Κωνσταντινούπολης τὸ 1261. Εἶναι ἓνα πολιτικὸ γεγονός, τόσο σημαντικὸ, ποὺ οἱ συνέπειές του στὸν Εὐρωπαϊκὸ χῶρο εἶναι ἀπροσδιόριστες. Ἄν ἡ ἔκβαση τῆς μάχης ἦταν ἡ νίκη τῶν Φράγκων ἴσως ἡ πολιτικοκοινωνικὴ καὶ δημοσιονομικὴ ὀψη τῆς Εὐρώπης νὰ εἶχε πᾶρει σήμερα τελείως ἀλλιώτικη μορφή.

Εἶναι ἕνας σταθμὸς στὴ βυζαντινὴ ἱστορία, γιατί ὄχι μόνο ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῆς φραγκικῆς κατάκτησης στὴν Πελοπόννησο καὶ γενικὰ τῶν Λατίνων σ' ὁλόκληρὴ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἀνοίγει καὶ νέους ὀρίζοντες μετὰ τὴ δημιουργία τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μορέως ποὺ γίνθηκε τελικὰ ὁ πυρήνας τῆς νέας ἑλληνικῆς σκέψης καὶ ἀκτινοβολίας. Δὲν εἶναι μόνο τὰ παλάτια, τὰ μοναστήρια, οἱ ναοί, οἱ καμάρες, οἱ εἰκόνες, τὰ βράχια καὶ οἱ πλαγιές· εἶναι τὸ φῶς, ποὺ ἐκεῖ γίνθηκε Ἰδέα καὶ σκόρπισε παντοῦ.

Ἴσως δὲν εἶναι χωρὶς σημασία τὸ ὅτι, ἔστω καὶ συμβολικά, τὸ 1821, ἡ ἀνάσταση τοῦ Ἑθνους ξεκίνησε ἀπ' αὐτὸν τὸν Ἑλλαδικὸ Χῶρο.

Οἱ Ἕλληνες μάταια προσπάθησαν, ἀρχικά, μετὰ ἀνοργάνωτες τοπικὲς ἐνέργειες νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κυριαρχία τους καὶ στὶς ἄλλες περιοχὲς τῆς Πελοποννήσου. Μετὰ ἀπὸ ἄτυχους, ἀμφισβητούμενους καὶ ἴσως ἄσκοπους ἀγῶνες, μόλις γύρω στὶς ἀρχὲς τοῦ 15ου αἰῶνα τὸ Δεσποτάτο τοῦ Μορέως καταφέρνει νὰ συγκροτηθεῖ σὲ κράτος, ποὺ νὰ περιλαμβάνει σχεδὸν ὅλη τὴν Πελοπόννησο. Ἐπιφανεῖς καὶ ἄλλοι πρόσφυγες ὄλων τῶν εἰδῶν

1. The Lascaris of Nicaea, London 1912.

ἀπὸ τῆ Βασιλεύουσα, ἐπιστῆμονες, ἔμποροι, τεχνίτες κ.λ. συρρέουν στὸ Μυστρά.

Εἶναι περίεργο ὅτι ὑπῆρξε μία τέλεια ἀντίστροφη ἐπίδραση στὸν Ἑλλαδικό, ἀλλὰ καὶ ἔξω χῶρο, τὴν περίοδο αὐτή, ποὺ ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία σιγὰ-σιγὰ κατακυλάει στὴν ἐξάλειψή της. Ὅσο προχωρεῖ ἡ παρακμὴ στὸ Βυζάντιο τόσο ἡ ἑλληνικὴ ἰδέα στὸ Μυστρά, μεγαλώνει καὶ ἀναπτύσσεται αὐτεξούσια, μὲ ζωντάνια, ξαναγυρίζοντας στὰ δικά της ἀρχαῖα πρότυπα, δημιουργώντας μιὰ ἀναγεννησιακὴ μορφή, ποὺ γίνηκε ὁ πυρήνας πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς φλόγας καὶ διάδοσης σ' ὅλη τὴ δυτικὴ Εὐρώπη. Ἡ πολιτιστικὴ τῆς ἐπίδραση καὶ τέχνη ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τοῦ Βυζαντίου καὶ μεταπηδᾷ στὸν ἐξωτερικὸ χῶρο, στὴ Δύση, σφραγίζοντας ἔτσι μὲ τὴν κλασικὴ ἑλληνικὴ σκέψη τὴν ἑνδοξὴ μακραίωνη μεσαιωνικὴ πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀπὸ τότε ἡ Δύση μὲ βάση αὐτὴ τὴν προσφορά θὰ προχωρήσει στὴ δημιουργία ἐνὸς ἀνανεωμένου πολιτισμοῦ, ποὺ θεμελιώνεται στὴν παρουσία τῆς Ἑλληνικῆς Σκέψης σὲ διάφορες ἐκδηλώσεις (ἐκφράσεις), σὰν ζωντανὴ συνειδητοποίηση τῆς ἀρχῆς τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών, γιὰ τὴ δημιουργίαν νέων μορφῶν, μὲ χρονικὴ προέκταση μέχρι τὶς ἡμέρες μας. Καὶ ὁ Νέος Ἑλληνισμὸς ὅμως καὶ αὐτὸς ἀπὸ τότε ξεκινᾷ μὲ καινούργια μορφή, μέσα ἀπὸ δυσκολοδιάβαστα ἐμπόδια, κάτω ἀπ' τὴν πίεση τοῦ Τούρκου κατακτητῆ, ἀκολουθώντας ἀνηφορικὰ μονοπάτια, πιστὸς στὴν παράδοση, γιὰ νὰ φτάσει στὴν ἀναγέννησή του καὶ νὰ ὀρθωθεῖ ψηλὰ ἀλόσωμος στὸ ἀναστάσιμο σάλπισμα τοῦ '21.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

A. Γενικὰ Ἱστορικὰ ἔργα

1. Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Κ. Παπαρρηγοπούλου, τ. 5ος.
2. Ἱστορία Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας Παν/μίου Καίμπριτζ (ἐκδ. Μέλισσα, τ. 1-2).
3. Ἱστορία Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας Α. Vasiliew, Ἀθ. 1973
4. Ἱστορία Ἑλλην. Ἔθνους, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τ. 9ος.

B. Εἰδικὰ Ἱστορικὰ ἔργα

5. Ἱστορία τῆς Νικαίας καὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου Ἀντ. Μηλιαράκη, Ἀθ. 1898.
6. Ἡ Φραγκοκρατία στὴν Ἑλλάδα W. Miller (μεταφ. Φουριώτη), Ἀθ. 1960.
7. La Morée Franque 1 (Texte), A. Bon, Paris 1969.

Γ. Φιλολογικὲς πηγὲς καὶ σχετικὲς μελέτες

8. Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως Π. Καλονάρου, Ἀθ. 1940.
9. Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le 13eme siècle

(μετά σχετικῶν σημειώσεων). Ὅπου καὶ τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τοῦ Παρισινοῦ κώδικα τοῦ Χρονικοῦ. J. Buchon, Paris 1840-1841.

10. Χρονικὸν Μορέως τοπωνυμικά, τοπογραφικά, ἱστορικά, Στ. Δραγοῦμη, Ἀθ. 1921.
11. Τὰ Χρονικά τοῦ Μορέως Ἀδ. Ἀδαμαντίου (ΔΙΕΕ τ. 6ος), Ἀθ. 1906.

Δ. Διάφορες ἄλλες βοηθητικὲς μελέτες

12. Γρατιανὸς Ζώρξης αὐθέντης Λευκάδος κλπ. Κ. Χοφ - Ι. Ρωμανοῦ, Κέρκυρα 1870.
13. Βυζαντινὸς Πολιτισμὸς Στ. Ράνσιμαν, Ἀθ. 1978.
14. Ἐπισκόπηση τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας Ν. Σβορώνου, Ἀθ. 1976.
15. Γεννήθηκα στὸ 1402 Παν. Κανελλοπούλου, Ἀθ. 1967.
16. Τὰ 150 ὀνόματα τῶν οἰκισμῶν τῆς Λύγκου κλπ. Σωκρ. Λιάκου, Θεσσαλονίκη 1961.
17. Ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος καὶ ἡ Δύσις Κ. Γιαννακοπούλου, Ἀθ. 1969.
18. Le Roi Manfred de Sicile et la bataille de Pelagonie M. Dendias (Melanges Diehl), Paris 1930.
19. Ἡ Καστοριά καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Παντ. Τσαμίση, Ἀθ. 1949.

Παράλειψίς μου θὰ ἦταν νὰ μὴν ἀναφέρω τὶς πηγές, δηλ. τοὺς Βυζαντινοὺς Γ. Ἀκροπολίτη, Νικηφ. Γρηγορά καὶ Γ. Παχυμέρη ἀπ' ὅπου βασίστηκα, διαλέγοντας μόνον ἐκλεκτικὰ τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα ἀπ' τὸ τεράστιο αὐτὸ ὕλικό.

Ἐπίσης σταχυολόγησα κάποιες ἀπόψεις ἀπὸ δυὸ-τρεῖς μελετητὲς ποὺ εἰδικὰ μνημονεύονται στὰ ἀνάλογα σημεία. Σημειῶνω συμπληρωματικὰ ὅτι πλούσια βιβλιογραφία βρίσκει κανεὶς σὲ ὅλες τὶς ἐκδόσεις τῶν πρὸ πάνω Γενικῶν ἱστορικῶν ἔργων (Α), καὶ ἕνα γενικότερος ἀρκετὰ λεπτομερειακὸς βιβλιογραφικὸς ὁδηγὸς τοῦ Σπ. Ἀσδραχᾶ περιέχεται στὸ βιβλίο τοῦ Ν. Σβορώνου ποὺ ἀνάφερα, (Δ) βιβλ. σημ. ἀριθμ. 14).

RÉSUMÉ

Frédéric Rochontzis, La restauration de l'hellénisme et la decadence franque. La Bataille de Kastoria (1259).

En 1259 la concurrence et la rivalité qui couvait entre les deux héritiers orthodoxes de Byzance, le royaume de Nicée et le despotat Grec d'Epire, concernant le rétablissement de l'Empire byzantin, dans tous ses droits héréditaires et dans toute sa splendeur précédente, par la récupération de la ville latine de Constantinople, se développa à la collision décisive entre les deux souverains, dans la Macédoine occidentale, au nord de Kastoria.

Ce fut un heureux hasard pour les Grecs de Nicée et de Paléologue et une malchance pour les Francs d'Hellade, la participation des ces derniers à cette dispute, en contractant une alliance entre le despote Michel II et leur chef le renommé et tout puissant prince d'Achaïe Guillaume de Villehardouin, gendre du monarque. Un autre secours remarquable fut encore rendu à Michel d'Epire (d'Arta) par son autre gendre, Marnfred Hohenstaufen, roi des deux Siciles, qui lui envoya ses meilleurs cavaliers Allemands, tandis que lui-même ne s'y rendit pas. La bataille au bassin de Pélagonie, eut lieu selon toute probabilité vers la fin d'août ou des premiers jours de septembre (1259), au point nommé Vorila Longos (Longou), qui correspond à peu près actuellement au village Lofi (Λόφοι), dans la plaine de Florina. Mais au dernier moment la veille de la bataille, le despote avec tout son armée se retire, pour des raisons plus ou moins précises. Les Francs malgré les conditions défavorables restent sur place et se décident à se battre, mûs par leur esprit chevaleresque, leur bravoure et leur amour propre. Ce sont les troupes du Sébastocrator Jean, frère du roi de Nicée Michel VIII Paléologue, qui emportent la victoire. La défaite des Francs fut complète. La plupart des chefs (des barons) et le prince lui-même se rendirent à leurs ennemis.

La bataille de Kastoria en Pélagonie, est un fait politique d'une importance considérable, à cause des conséquences imprévisibles pour le monde Européen: désormais non seulement la voie est libre pour la reprise de Constantinople — qui a eu lieu à 1261 par Michel Paléologue — mais en plus, elle a permis la réinstallation de Byzance en Morée.

Après trois ans de prison, pour obtenir sa liberté le fier Villehardouin,

fut forcé de s'entendre avec l'empereur et de lui rendre les forteresses de Lacédémonie et de Tsakonia (Mistra, Monembasie, Le Magne, et Géraki).

Si le résultat du combat fut une victoire des Francs, peut-être l'aspect au point de vue social, politique et financier d'Europe d'aujourd'hui serait tout différent. C'est une date remarquable, un grand événement dans l'histoire de Byzance, parce que dès ce moment-là, que commence la chute de la domination franque de Péloponnèse, mais aussi en général des Latins dans la Grèce proprement dite. En même temps, un horizon nouveau s'ouvre par la création du despotat de la Morée, qui devient enfin le noyau du nouvel esprit et du rayonnement helléniques, transformés en «Idée» qui se répandra dans le monde entier.

Cette pensée, qui jaillit du Mistra Byzantin, se développe libre, aux modèles de l'ancienne Grèce—du moment que dès l'époque de la dynastie des Anges, vers le 12ème siècle on remarque un retour aux valeurs traditionnelles grecques—a créé un aspect de renaissance qui deviendra l'étincelle se propageant dans tout l'Occident: dépassant les limites de Byzance, elle appose son sceau sur toutes les manifestations intellectuelles en dehors du pays, conciliant sa glorieuse marche moyenâgeuse avec l'esprit classique grec.

L'occident avancera en profitant de cette offre, vers la création d'une civilisation renouvelée sous une forme plus moderne qui se développe jusqu'à nos jours. Le nouvel hellénisme se met en marche lui-aussi, sous des nouvelles formes, pressé par le conquérant Turc, et avance par des chemins pénibles, trébuchant, fidèle à la Tradition, pour se dresser comme un seul homme à l'appel révolutionnaire de 1821.

Nous pouvons ajouter que ce n'est pas par hasard, mais peut-être c'est un symbole, que le mouvement insurrectionnel grec, a eu lieu dans ces terres de la Morée, en 1821.